

POLJOPRIVREDA KAO POKRETAČ RASTA I RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE

Vidaković, Marinela

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:145:486226>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Stručni studij Trgovina

Marinela Vidaković

POLJOPRIVREDA KAO POKRETAČ RASTA I RAZVOJA

REPUBLIKE HRVATSKE

Završni rad

Osijek, rujan, 2021.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Stručni studij Trgovina

Marinela Vidaković

POLJOPRIVREDA KAO POKRETAČ RASTA I RAZVOJA

REPUBLIKE HRVATSKE

Završni rad

Kolegij: Ekonomika narodnog gospodarstva

JMBAG: 00102242457

Email: mvidakovic@efos.hr

Mentor: Izv.prof.dr.sc. Dražen Čučić

Osijek, rujan, 2021.

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek

Faculty of Economics in Osijek

Professional study of trade

Marinela Vidaković

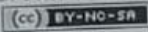
**AGRICULTURE AS A DRIVER OF GROWTH AND DEVELOPMENT OF
THE REPUBLIC OF CROATIA**

Final paper

Osijek, september,2021.

IZJAVA

O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI, PRAVU PRIJENOSA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA, SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ZAVRŠNI RAD
(navesti vrstu rada: završni / diplomski / specijalistički / doktorski) rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom *Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska*.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).
4. izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice: MARINELA VIDAKOVIĆ

JMBAG: 0010224245

OIB: 08919855088

e-mail za kontakt: marinela.vidakovic101@gmail.com

Naziv studija: STRUČNI STUDIJ – TRGOVINA

Naslov rada: POLJOPRIVREDA KAO POKRETAČ RASTA I RAZVOJA REPUBLIKE HRVATSKE

Mentor/mentorica diplomskog rada: IZV. PROF. DR. SC. DRAŽEN ČUČIĆ

U Osijeku, 27. rujna 2021 godine

Potpis Marinela Vidaković

Sažetak

Poljoprivreda i proizvodnja hrane od izuzetne su važnosti za Hrvatsku stoga je cilj ovog rada ukazati na potencijal poljoprivrede kao pokretača gospodarskog rasta RH. Poljoprivreda je industrijska grana koja uključuje proizvodnju hrane, vlakana, stočne hrane i ostale robe uzgojem životinja i berbom biljaka. Prema literaturi, poljoprivreda potječe iz zapadne Azije. Kroz vrijeme su zabilježene brojne promjene u načinu na koji se poljoprivreda odvija. Tijekom posljednjih 10 godina sve je veći naglasak na upotrebi kemijskih pesticida i gnojiva na farmama, kao i genetski modificiranih organizama. Rastuća svijest o tome kako kemikalije utječu na ljudsko zdravlje i okoliš dovela je do zahtjeva za pojačanom vladinom regulacije poljoprivredne industrije. Poljoprivredni sektor igra stratešku ulogu u procesu ekonomskog razvoja zemlje kroz doprinos nacionalnom dohotku, predstavlja izvor opskrbe hranom, preduvjet je za poboljšanje opskrbe sirovinama, osiguranje je viška, predstavlja pomak radne snage, stvara infrastrukturu, oslobađa od nedostatka kapitala, korisna je za smanjenje nejednakosti, stvara učinkovitu potražnju, korisna je u postupnom ukidanju ekonomske depresije, čini izvor deviza za zemlju i doprinosi stvaranju kapitala. Iako su za hrvatske poljoprivrednike na raspolaganju značajna financijska sredstva, postoji strah da se sredstva neće iskoristiti zbog nedostatka vlastitog kapitala i nedostatka sposobnosti i volje za suradnjom i inicijativom za pokretanjem projekata lokalnih (ruralnih) zajednica. Međutim, prethodna istraživanja sugeriraju da će hrvatska poljoprivreda i proizvodnja hrane moći opstati i rasti u europskim političkim i ekonomskim okolnostima, pridonoseći ukupnom hrvatskom identitetu, rastu i razvoju.

Ključne riječi: poljoprivreda, gospodarski rast, razvoj, održivost

Abstract

Agriculture and food production are extremely important for Croatia, so the aim of this paper is to point out the potential of agriculture as a driver of economic growth in the Republic of Croatia. Agriculture is an industry that includes the production of food, fiber, animal feed and other goods by raising animals and harvesting plants. According to the literature, agriculture originates from western Asia. Over time, numerous changes have been recorded in the way agriculture takes place. Over the last 10 years, there has been an increasing emphasis on the use of chemical pesticides and fertilizers on farms, as well as genetically modified organisms. Growing awareness of how chemicals affect human health and the environment has led to demands for increased government regulation of the agricultural industry (Denham i sur., 2007). The agricultural sector plays a strategic role in the country's economic development through the contribution to national income, is a source of food supply, is a prerequisite for improving the supply of raw materials, insurance is surplus, represents a shift in labor, creates infrastructure, frees from lack of capital, is useful for reducing inequality. It creates effective demand, is useful in phasing out the economic depression, makes it a source of foreign exchange for the country, and contributes to capital creation. Although significant financial resources are available to Croatian farmers, there are fears that the funds will not be used due to lack of own capital and lack of ability and willingness to cooperate and initiative to launch projects of local (rural) communities (Volk, 2012). However, previous research suggests that Croatian agriculture and food production will be able to survive and grow in European political and economic circumstances, contributing to Croatia's overall identity, growth and development (Ministarstvo poljoprivrede 2021).

Key words: agriculture, economic growth, development, sustainability

Sadržaj

Sadržaj.....	
1. Uvod	1
2. Poljoprivreda.....	1
2.1. Povijest i razvoj poljoprivrede	2
2.2. Glavne robne skupine poljoprivredne proizvodnje	4
2.3. Ekonomski značaj poljoprivrede	7
3. Poljoprivreda u RH.....	12
3.1. Struktura poljoprivrednog sektora u RH	13
3.2. Trenutno stanje poljoprivrednog sektora.....	14
3.3. Glavni razvojni izazovi i mogućnosti za Hrvatsku	18
4. Poljoprivreda kao pokretač rasta i razvoja RH	19
5. Zaključak.....	23
Literatura.....	24

1. Uvod

Danas se hrvatski gospodarski razvoj temelji na izvoznoj orijentaciji i važnoj ulozi poljoprivrede zbog ograničenog domaćeg tržišta i gubitka tradicionalnih tržišta. Hrvatska, kao i većina zemalja zapadnog Balkana, ima prilično visok, ali neiskorišten potencijal za poljoprivredu, koji karakterizira mala i usitnjena priroda privatne poljoprivrede, dugoročni pad obujma poljoprivredne proizvodnje, prilično niski prinosi koji još uvijek zaostaju za prosjekom EU i prilično visoke cijene poljoprivrednih proizvođača, uglavnom iznad prosjeka EU, što ukazuje na slabu cjenovnu konkurentnost.

Međutim, poljoprivreda i proizvodnja hrane od izuzetne su važnosti za Hrvatsku i stalni rad na konkurentnosti proizvodnje neophodan je za uspješnu integraciju hrvatskog poljoprivrednog sektora na tržište EU. Iz tog razloga cilj ovog rada je ukazati na potencijal poljoprivrede kao pokretača gospodarskog rasta RH.

Za potrebe izrade rada korišteni su podaci iz sekundarnih izvora, sabrani pretraživanjem domaće i strane stručne literature iz područja poljoprivrednog sektora ekonomije, dosadašnjih istraživanja o korelaciji poljoprivrede i gospodarskog rasta u drugim zemljama te znanstvenih članaka i časopisa.

Rad je strukturiran u pet poglavlja. Prvo, uvodno poglavlje objašnjava problematiku i cilj istraživanja, nakon čega je u drugom poglavlju prikazan teorijski pregled osnovnih pojmova vezanih uz temu rada. Treće poglavlje iznosi rezultate istraživanja o poljoprivredi RH što se nastavlja i u četvrtom poglavlju koje iznosi argumente o poljoprivredi kao pokretaču rasta i razvoja RH. Na poslijetku, u zaključnom poglavlju prikazani su najvažniji zaključci doneseni tijekom izrade rada.

2. Poljoprivreda

Poljoprivreda je vrlo opsežan pojam koji se koristi za označavanje mnogih načina na koje uzgoj biljaka i domaćih životinja pridonosi održavanju globalne ljudske populacije proizvodnjom hrane i drugih proizvoda. Engleska riječ *agriculture* (poljoprivreda) potječe od latinskog *ager* (polje) i *colo* (obrađivati). No riječ ipak podrazumijeva vrlo širok spektar djelatnosti koje su sastavni dijelovi poljoprivrede koji se ne odnose samo na obradu zemlje kao što su uzgoj, udomaćivanje, hortikultura, drvoredi i vegetacija, oblici gospodarenja stokom poput mješovitog uzgoja stoke i pastirstva (Fuller, 2014).

Mnogo različitih atributa koristi se i za definiranje određenih oblika poljoprivrede, kao što su vrsta tla, učestalost uzgoja i glavni usjevi ili životinje. Pojam poljoprivreda povremeno je ograničen na uzgoj usjeva isključujući uzgoj domaćih životinja, iako obično podrazumijeva obje aktivnosti. Oxford English Dictionary (1971) poljoprivredu vrlo široko definira kao „Znanost i umjetnost obrađivanja tla, uključujući srodne potrage za skupljanjem usjeva i uzgojem žive stoke; obrada tla i uzgoj .” (OED, 1971).

U ovom poglavlju pravi značaj poljoprivrede prikazan je analizom povijesti i razvoja poljoprivrede njenih glavnih robnih skupina i ekonomskog značaja.

2.1. Povijest i razvoj poljoprivrede

Prema Michaelu Marcinu (2021) poljoprivreda je proizvodnja hrane, vlakana, stočne hrane i ostale robe uzgojem i berbom biljaka i životinja. Poljoprivredom se bave ljudi u cijelom svijetu. Mnogi se poljoprivredni proizvodi koriste svakodnevno, od odjeće koju smo obukli ujutro do plahte ispod koje spavamo noću. Kada se razmišlja o poljoprivredi, korisno se sjetiti sjetite se pet F-ova: *food* (hrana), *fabric* (tkanina), *forestry* (šumarstvo), *farming* (farmerstvo) i *flowers* (cvijeće) (Marcin, 2021).

Povijest poljoprivrede započinje u Plodnom *polumjesecu*. Ovo područje zapadne Azije obuhvaća regije Mezopotamije i Levanta, dok ga Sirijska pustinja ograničava na jugu i Anatolska visoravan na sjeveru. Početkom 1900-ih arheolog Sveučilišta u Chicagu James Henry Breasted smislio je termin "Plodni polumjesec" da bi opisao ulogu ovog mjesta kao rodnog mjesta poljoprivrede. Često se naziva i "kolijevkom civilizacije", s obzirom da od tamo potječe izum kotača i prvog pisma. Moderna Turska, Iran, Irak, Sirija, Libanon, Izrael, Jordan i palestinska područja također uključuju nešto zemlje unutar Plodnog polumjeseca (Gepts i sur, 2012).

Ljudi su izumili poljoprivredu prije između 7000 i 10.000 godina, tijekom neolitika ili novog kamenog doba. Bilo je osam neolitičkih usjeva: *emmer* pšenica, *einkron* pšenica, grašak, leća, oljušteni ječam, slanutak i lan (Denham i sur., 2007).

Dokazi upućuju na to da se navodnjavanje prvi put pojavilo u Egiptu i Mezopotamiji u četvrtom tisućljeću pr. Kr. Poplave uzrokovane godišnjom prelijevanjem Nila imale su katastrofalne učinke za drevne poljoprivrednike zbog ispiranja nasipa i močvarnih polja. Suprotno tome, kad je vode bilo malo, zemlja je presušila, usmrćući usjeve. Najstarija metoda navodnjavanja koristila je umjetne podzemne tokove, zvane *qanats*, i još uvijek se koristi u dijelovima Bliskog istoka (Marcin, 2021).

Razne skupine ljudi počele su kopati i popravljati starije, primitivnije kanalske mreže kako bi pomogle regulirati protok rijeka, poput rijeke Nil u Egiptu. Kanalske su se mreže na kraju razvile u sofisticirani sustav navodnjavanja (Marcin, 2021).

Tijekom brončanog doba i razdoblja koja su uslijedila, civilizacije su diljem svijeta postupno izumile ili stekle napredne tehnike obrade metala, stvarajući sve jače poljoprivredne uređaje. Ljudi su nastavili pripitomljivati životinje i biljke kako bi poslužili kao izvori hrane ili izvori drugih korisnih proizvoda. Tijekom srednjeg vijeka europski su farmeri počeli koristiti složene sustave navodnjavanja poput brana, rezervoara i strojeva za podizanje vode. Također su razvili sustav polja za rotaciju usjeva i plug. Ti su izumi uvelike povećali učinkovitost poljoprivrede (Bellwood, Renfrew, 2002).

Između 17. i 19. stoljeća, Britanija je doživjela dramatičan porast poljoprivredne produktivnosti poznat kao Britanska poljoprivredna revolucija. Ova se "revolucija" sastojala od raznih poboljšanja poljoprivrednih metoda koja su se više-manje odvijale istovremeno. Poljoprivrednici su razvili nove metode plodoreda, počeli obrađivati močvarno ili šumovito zemljište i sadili nove usjeve poput repe (Harris, Hillman, 1989).

Tehnologija poljoprivrede nastavila se razvijati tijekom godina. Poboljšani su plugovi i ostali poljoprivredni strojevi, a mehanički kombajn - stroj za žetvu žita - izumljen je 1830-ih. Početkom 1900-ih, konjski plug bio je katalizator za uvođenje više strojeva na farmu. Prvi traktori bili su motori na parni pogon dizajnirani za vuču poljoprivredne opreme i bili su preskupi za većinu poljoprivrednika. Traktor na benzinski pogon izumljen je 1892. godine (Harris, Hillman, 1989).

U prošlom stoljeću zabilježene su brojne promjene u načinu na koji se poljoprivreda odvija i u načinu na koji se poljoprivredni proizvodi prikazuju na stolovima kućanstava. Godine 1938. izvršni direktor autoprijevoza požalio se tijekom igre golfa na to kako ljetne vrućine kvare velik dio hrane koju je isporučila njegova tvrtka. Njegov suputnik, Joseph Numero, u šali je predložio hlađenje prikolica., a Numero je uz pomoć izumitelja Fredericka Jonesa pokrenuo tvrtku za prijevoz hladnjača (Gepts i sur, 2012).

U međuvremenu je razvoj hibridnog sjemena, a posebno hibridnog kukuruza, revolucionirao poljoprivredu. Hibridi poboljšavaju rezultate sadnje, a često daju i biljke i plodove koji su tvrdi i ujednačeniji. Hibridno sjeme pridonijelo je povećanju poljoprivredne proizvodnje u drugoj polovici 20. stoljeća diljem svijeta (Marcin, 2021).

Unatoč tim velikim poboljšanjima, druge su promjene stigle s kontroverzama. Tijekom posljednjih 10 godina vodila se velika kontroverza oko upotrebe kemijskih pesticida i gnojiva na farmama, kao i genetski modificiranih organizama. Rastuća svijest o tome kako kemikalije utječu na ljudsko zdravlje i okoliš dovela je do zahtjeva za pojačanom vladinom regulacijom poljoprivredne industrije (Denham i sur., 2007).

"Održivost" je danas modna riječ jer se nastoji uravnotežiti nekoliko sukobljenih potreba - zaštititi okoliš i potaknuti prakse koje ga štite, istovremeno osiguravajući rastuće potrebe budućeg porasta stanovništva. Danas naša opskrba hranom hrani 7 milijardi ljudi, a viška i dalje ima dovoljno za dalje (Gepts i sur, 2012). Zna se ipak da su neke od tih praksi imale nepovoljan učinak na zemlju. Previše se drveća siječe da bi se napravilo mjesta za poljoprivredno zemljište (stoka i usjevi), a tla se brzo iscrpljuju uništavajući ekosustave.

Bilo je pitanja o upotrebi nekih herbicida i pesticida, a posljednjih nekoliko desetljeća zabilježene su mnoge štetne tvari zabranjene u Sjevernoj Americi i EU. Još uvijek se pokušavaju redefinirati parametri onoga što je poljoprivredno i ekološki ispravno, udovoljavajući potrebama usjeva, a ne oštećujući ih za buduće generacije. Poljoprivredna tehnologija mogla bi biti na pragu nove revolucije kad se biotehnologija pomakne u prvi plan poljoprivredne znanosti.

Povijest poljoprivrede odigrala je ogromnu ulogu u ljudskoj civilizaciji. Većina ljudske populacije nekada je radila u poljoprivredi, a danas bi malo ljudi, ako ih je uopće ikoliko, preživjelo bez nje.

2.2. Glavne robne skupine poljoprivredne proizvodnje

Izraz "roba" obično se koristi u odnosu na osnovne poljoprivredne proizvode koji su ili u izvornom obliku ili su podvrgnuti samo primarnoj preradi. Primjeri uključuju žitarice, zrna kave, šećer, ulje, jaja, mlijeko, voće, povrće, meso, pamuk i gumu. Srodna karakteristika je da proizvodni postupci, obrade nakon berbe i / ili primarna prerada kojoj su bili podvrgnuti, nisu dodijelili nikakve karakteristike ili svojstva proizvodu (Kohls, 1990).

Dakle, unutar određenog razreda, a s obzirom na određenu sortu, proizvodi koji dolaze od različitih dobavljača, pa čak i različitih zemalja ili kontinenata, spremni su za zamjenu. Primjerice, dok dvije sorte zrna kave, poput robusta i arabice, imaju različite karakteristike, ali dvije robuste, iako s različitih kontinenata, imat će unutar istog stupnja istovjetnosti u svim važnim aspektima.

Poljoprivredne su robe generički, nediferencirani proizvodi koji se, budući da nemaju drugih prepoznatljivih i tržišnih karakteristika, međusobno natječu na temelju cijene. Roba se na tržištu s onim proizvodima koji su dobili zaštitni znak ili marku kako bi priopćili svoje tržišne razlike (Kohls, 1990).

Ulje sjemenke

Uljano sjeme uzgaja se zbog visokog udjela ulja. Nakon ekstrakcije ulja sjeme se koristi za jelo i hranu. Uključeni usjevi su (Coomes, Ban, 2004):

- Kanola
- Pamuk
- Palmino ulje
- Soja

Pamuk je neophodan jer se od vlakana pamuka proizvodi i odjeća i proizvodi za kućanstvo te se obje se robe koriste u raznim industrijama. Ulje sjemenke, općenito, ima snažnu vezu sa sljedećom kategorijom, žitaricama. Ovaj je odnos posljedica njihove svestranosti i velike potražnje za njima.

Žitarice

Žitarice su ono što hrani ljude i životinje, a također stvaraju neke izvore goriva. Neki usjevi uključeni u ovu kategoriju su (Coomes, Ban, 2004):

- Pšenica
- Kukuruz
- Zob

- Jedva
- Gruba riža

Zbog svoje svestranosti i potražnje na tržištu, žitarice imaju tendenciju održavati "fer" cijenu.

Stoka

Stoka se uzgaja i prodaje za (Fuller i sur., 2011):

- Meso
- Organe
- Kost
- Kopita

Mliječni proizvodi

Proizvodi koji se razmjenjuju u ovoj kategoriji su (Kohls, 1990):

- Mlijeko
- Maslac
- Sirutka
- Sir
- Jaja

Mekane robe

Mekani proizvodi jedna su od svestranijih klasifikacija poljoprivrednih proizvoda. Tehnički su to proizvodi koji se uzgajaju, a ne kopaju. Primjeri meke robe su (Coomes, Ban, 2004):

- Kakao
- Kava
- Smrznuti koncentrirani sok od naranče
- Šećer

Ova je roba jedinstvena jer poljoprivrednici iz godine u godinu sade, a usjev završava žetvom.

Razni poljoprivredni proizvodi

Kategorija razno sadrži robu koja se uzgaja i trguje na globalnoj razini. Oni se, međutim, ne uklapaju u prethodne razrede. Takve su robe (Kohls, 1990):

- Drvo
- Vuna
- Guma (sa stabla gume)

Roba stvara domove, tapiserije i još mnogo toga. Potražnja održava predmete u ovoj kategoriji relevantnim i vitalnim.

2.3. Ekonomski značaj poljoprivrede

Schultz je započeo svoj govor prilikom prihvaćanja Nobelove nagrade za ekonomiju 1979. godine rečenicom: "Većina ljudi na svijetu je siromašna, pa ako bismo znali ekonomiju siromaštva, znali bismo velik dio ekonomije koja je zaista bitna. Većina siromašnih na svijetu ljudi zarađuje za život od poljoprivrede, pa kad bismo znali ekonomiju poljoprivrede, znali bismo velik dio ekonomije siromaštva "(Dewbre, 2010).

Stanovništvo u zemljama u razvoju egzistencijski režim ovisi o poljoprivrednom sektoru tipično je siromašniji od onih koji rade u drugim gospodarskim sektorima. Općenito je to glavno stanovništvo koje živi u ruralnim područjima (FAO, 2014). Poljoprivredni rast odavno je prepoznat kao važan instrument za smanjenje siromaštva. Mnoga se istraživanja posebno usredotočuju na kvantificiranje odnosa između poljoprivrede i siromaštva, a ovo poglavlje daje pregled istaknutih rezultata istih.

Poljoprivredni sektor igra stratešku ulogu u procesu ekonomskog razvoja zemlje. Poljoprivreda je dala značajan doprinos ekonomskom prosperitetu naprednih zemalja i njezina uloga u gospodarskom razvoju manje razvijenih zemalja je od vitalne važnosti. Drugim riječima, tamo gdje je stvarni dohodak po stanovniku nizak, naglasak se stavlja na poljoprivredu i ostale primarne industrije (Dewbre, 2010).

"Povećanje poljoprivredne proizvodnje i porast dohotka po glavi stanovnika ruralne zajednice, zajedno s industrijalizacijom i urbanizacijom, dovode do povećane potražnje u industrijskoj proizvodnji"

-dr. Bright Singh (2015)

Povijest Engleske jasan je dokaz da je Poljoprivredna revolucija prethodila Industrijskoj revoluciji. U SAD-u i Japanu, također je poljoprivredni razvoj u većoj mjeri pomogao u procesu njihove industrijalizacije. Slično tome, razne nerazvijene zemlje svijeta uključene u proces gospodarskog razvoja do sada su naučile ograničenja stavljanja pretjeranog naglaska na industrijalizaciju kao

sredstvo za postizanje većeg stvarnog dohotka po stanovniku. Stoga industrijski i poljoprivredni razvoj nisu alternative, već se nadopunjuju i uzajamno podupiru s obzirom na ulazne i izlazne podatke (Adams, 2004).

Vidljivo je da povećana poljoprivredna proizvodnja i produktivnost imaju tendenciju da u značajnoj mjeri pridonose cjelokupnom ekonomskom razvoju zemlje, pa je racionalno i primjereno veći naglasak staviti na daljnji razvoj poljoprivrednog sektora. Prema Nurkseu (2009), poljoprivreda daje svoj doprinos gospodarskom razvoju na nekoliko načina :

- (1) Osiguravanjem hrane i sirovina nepoljoprivrednim sektorima gospodarstva,
- (2) stvarajući potražnju za proizvodima proizvedenim u nepoljoprivrednim sektorima od strane ruralnog stanovništva snagom kupovne moći, koju su zaradili prodajom tržišnog viška,
- (3) pružanjem viška koji se može investirati u obliku štednje i poreza za ulaganje u nepoljoprivredni sektor,
- (4) zarađivanjem vrijednih deviza izvozom poljoprivrednih proizvoda,
- (5) pružanje zaposlenja velikom broju neobrazovane, zaostale i nekvalificirane radne snage.

Dakle, ako se želi pokrenuti i učiniti samoodrživim proces gospodarskog razvoja, on mora započeti sa poljoprivrednim sektorom. Poljoprivredni sektor je okosnica gospodarstva koje čovječanstvu pruža osnovne potrepštine za život, a s sirovinu za industrijalizaciju. Stoga zemlje poljoprivredu često smatraju prioritetom „nacionalne sigurnosti“ jer su ti proizvodi neophodni za postojanje, dok većina proizvodnih predmeta nije toliko bitna - stoga je potražnja za tim proizvodima često povezana sa osjećajem potrošača.

Uz razlike u potrebi poljoprivrede na strani potrošnje, poljoprivredna proizvodnja također se razlikuje od proizvodnje s obzirom na zemlju i druge biološke potrebe za primarnom poljoprivredom; potražnja za niskokvalificiranom sezonskom radnom snagom, posebno za proizvodnju voća i povrća; i sezonalnost (Charlton, Castillo 2020).

Stoga se uloga poljoprivrede u razvoju gospodarstva može navesti kako slijedi (Johnson, Mellor, 1961):

1. Doprinos nacionalnom dohotku:

Lekcije izvučene iz ekonomske povijesti mnogih naprednih zemalja govore da je poljoprivredni prosperitet znatno doprinio poticanju gospodarskog napretka. Točno se primjećuje da: „Vodeće

industrijske zemlje današnjice su nekoć bile pretežno poljoprivredne, dok ekonomije u razvoju još uvijek imaju dominaciju poljoprivrede i ona uvelike doprinosi nacionalnom dohotku.

2. Izvor opskrbe hranom:

Poljoprivreda je osnovni izvor opskrbe hranom svih zemalja svijeta - bilo nerazvijena, bilo u razvoju ili čak razvijena. Zbog jakog pritiska stanovništva u nerazvijenim zemljama i zemljama u razvoju i brzog porasta, potražnja za hranom raste velikom brzinom. Ako poljoprivreda ne uspije zadovoljiti rastuću potražnju za prehrambenim proizvodima, utvrđeno je da nepovoljno utječe na stopu rasta gospodarstva. Podizanje ponude hrane poljoprivrednim sektorom ima, dakle, veliku važnost za gospodarski rast zemlje.

3. Preduvjet za poboljšanje opskrbe sirovinama

Napredak u poljoprivredi neophodan je za poboljšanje opskrbe sirovinama za poljoprivredne industrije, posebno u zemljama u razvoju. Nestašica poljoprivrednih dobara utječe na industrijsku proizvodnju i posljedično povećanje opće razine cijena. Primjerice mlinice za brašno i rižu, uljare, tvornice šećera, kruha, mesa, mliječnih proizvoda, vinarije, mlinovi od jute, mlinci za tekstil i brojne druge industrije temelje se na poljoprivrednim proizvodima.

4. Osiguranje viška:

Napredak u poljoprivrednom sektoru pruža višak za povećanje izvoza poljoprivrednih proizvoda. U ranijim fazama razvoja, povećanje zarade od izvoza je poželjnije zbog većeg opterećenja devizne situacije potrebne za financiranje uvoza osnovnih kapitalnih dobara.

Johnson i Mellor (1961) mišljenja su: „S obzirom na hitnu potrebu za povećanim deviznim prihodima i nedostatak alternativnih mogućnosti, značajno širenje poljoprivredne izvozne proizvodnje često je racionalna politika iako je svjetska ponuda - situacija potražnje za robom nepovoljna. ”

5. Pomak radne snage:

U početku poljoprivreda apsorbira veliku količinu radne snage. U Indiji se još uvijek oko 62% radne snage apsorbira u ovaj sektor. Poljoprivredni napredak dopušta preusmjeravanje radne snage iz poljoprivrednog u nepoljoprivredni sektor. U početnim fazama preusmjeravanje radne snage iz poljoprivrednog u nepoljoprivredni sektor važnije je s gledišta gospodarskog razvoja, jer olakšava teret viška radne snage na ograničenom zemljištu. Stoga je oslobađanje viška radne snage iz

poljoprivrednog sektora neophodno za napredak poljoprivrednog sektora i za širenje nepoljoprivrednog sektora.

6. Stvaranje infrastrukture:

Razvoj poljoprivrede zahtijeva ceste, tržišna dvorišta, skladišta, prijevoz željeznicom, poštanske usluge i mnoge druge za infrastrukturu koja stvara potražnju za industrijskim proizvodima i razvoj komercijalnog sektora.

7. Oslobođanje od nedostatka kapitala:

Razvoj poljoprivrednog sektora umanjio je teret nekoliko razvijenih zemalja koje su se suočavale s nedostatkom stranog kapitala. Poljoprivredni sektor za svoj razvoj zahtijeva manje kapitala, što umanjuje problem rasta stranog kapitala.

8. Korisno za smanjenje nejednakosti:

U zemlji koja je pretežno poljoprivredna i prenaseljena, veća je nejednakost dohotka između ruralnih i urbanih područja zemlje. Da bi se smanjila ta nejednakost dohotka, potrebno je dati veći prioritet poljoprivredi. Prosperitet poljoprivrede povećao bi dohodak većine seoskog stanovništva, pa bi se razlike u prihodima mogle smanjiti do određene mjere.

9. Stvaranje učinkovite potražnje:

Razvoj poljoprivrednog sektora teži povećanju kupovne moći poljoprivrednika što pomaže rastu nepoljoprivrednog sektora zemlje čime stvara tržište za povećanu proizvodnju. U nerazvijenim zemljama dobro je poznato da većina ljudi ovisi o poljoprivredi i upravo oni moraju biti u mogućnosti priuštiti sebi potrošnju proizvedene robe.

Slično tome, poboljšanje produktivnosti usjeva može otvoriti put za promicanje ekonomije razmjene koja može pomoći rastu nepoljoprivrednog sektora. Kupnja industrijskih proizvoda kao što su pesticidi, poljoprivredni strojevi itd. Također pruža poticaj za industrijsko izumiranje.

10. Korisno u postupnom ukidanju ekonomske depresije:

Tijekom depresije industrijska proizvodnja može se zaustaviti ili smanjiti, ali poljoprivredna proizvodnja nastavlja se jer proizvodi proizvode za osnovne životne potrebe. Stoga nastavlja stvarati efektivnu potražnju čak i tijekom nepovoljnih uvjeta gospodarstva.

11. Izvor deviza za zemlju:

Većina zemalja u razvoju u svijetu izvoznici su primarnih proizvoda. Ti proizvodi doprinose 60 do 70 posto ukupne zarade od izvoza. Dakle, sposobnost uvoza kapitalnih dobara i strojeva za industrijski razvoj presudno ovisi o izveznoj zaradi poljoprivrednog sektora. Ako se izvoz poljoprivrednih dobara ne uspije povećati dovoljno visokom stopom, te će zemlje prisiliti na veliki deficit platne bilance što rezultira ozbiljnim deviznim problemom.

Međutim, primarna roba suočena je s padom cijena na međunarodnom tržištu i izgledi za povećanje zarade od izvoza putem nje su ograničeni. Zbog toga velike zemlje u razvoju poput Indije (koje imaju potencijale za industrijski razvoj) pokušavaju diversificirati svoju proizvodnu strukturu i promovirati izvoz proizvedene robe iako to zahtijeva usvajanje zaštitnih mjera u početnom razdoblju planiranja.

13. Doprinos stvaranju kapitala:

Nerazvijenim zemljama i zemljama u razvoju potreban je ogroman kapital za njegov ekonomski razvoj. U početnim fazama gospodarskog razvoja upravo je poljoprivreda značajan izvor stvaranja kapitala.

3. Poljoprivreda u RH

Poljoprivreda (ispaša i obrada zemlje) zauzima nešto manje od jedne četvrtine hrvatskog zemljišta i doprinosi manje od jedne desetine bruto domaćem proizvodu (BDP) zemlje. Većina poljoprivrednog zemljišta nalazi se u privatnom vlasništvu, ali mnogi su posjedi premali za profitabilnu proizvodnju, a Hrvatski poljoprivredni proizvodi izvoze se uglavnom u obližnje zemlje, posebno u Bosnu i Hercegovinu, Italiju, Sloveniju i Srbiju (Ministarstvo poljoprivrede RH, 2019).

Slavonija, žitnica Hrvatske, najplodnija je poljoprivredna regija. Tamošnju poljoprivredu karakterizira kapitalno intenzivna, tržišno orijentirana proizvodnja i veći zemljišni posjedi. Većina zemljišta koja je prethodno bila u društvenom vlasništvu nacionalizirana je od strane hrvatske vlade i daje se u zakup poljoprivrednicima. Glavne kulture u regiji su šećerna repa, kukuruz, pšenica, krumpir, ječam, soja, suncokret i duhan. Zob, raž, proso, riža, grah, grašak i cikorija također rastu u Slavoniji. Odrastao. Svinje, goveda i perad važni su za gospodarstvo regije, dok se uzgaja i pčelarstvo i svilarstvo (Ministarstvo poljoprivrede RH, 2019).

Brda zapadnog dijela para-panonske regije odlikuju se malim posjedima, mješovitom poljoprivredom i općenito niskim prinosima. Voćarstvo, vinogradarstvo i uzgoj goveda i svinja su tipična poljoprivredna zanimanja. Središnji planinski pojas sadrži neke od najsiromašnijih zemljišta i klimu za poljoprivredu. Velika područja livada i pašnjaka pogodna su za uzgoj ovaca i goveda, a postoji i uzgoj ječma, zobi, raži i krumpira. Uzgajano voće uključuje šljive, jabuke, kruške, višnje, trešnje, breskve i marelice (Ministarstvo poljoprivrede RH, 2019).

Jadransko primorje Istre i Dalmacije karakterizira stjenovito tlo i duga razdoblja suša, s malim parcelama obradive zemlje i siromašnom pašom. Uzgajaju se ovce i koze, dok grožđe, masline, bademi, smokve, mandarine i ostalo mediteransko voće i povrće zaokružuju poljoprivredu ove regije. Pčelarstvo je također od neke komercijalne važnosti, posebno na otocima. Velike hrvatske šume, koje pokrivaju oko dvije petine područja zemlje, čine osnovu industrije drva i celuloze (Ministarstvo poljoprivrede RH, 2019).

Riba i školjke komercijalno se beru u vodama uz jadransku obalu, iako su riblje zalihe u moru opale krajem 20. i početkom 21. stoljeća. Otprilike devet desetina ulova ribe čine sitne masne ribe (npr. Incuni i sardele), od kojih se većina konzumira lokalno, ali postoji i sve veća potražnja za nemasnom ribom ili bijelom ribom (npr. Lubinom). Akvakultura ili uzgoj ribe sve je važniji, a popularni su brancin, tuna i školjke. Gotovo sva komercijalno prodana slatkovodna riba uzgaja se i u ribnjacima, iako slatkovodni ribolov ima određeno značenje za turizam. Uzgojena riba izvozi se u zemlje poput Španjolske i Japana, dok se riba iz konzervi prodaje uglavnom u zemlje u okruženju (Ministarstvo poljoprivrede RH, 2019).

3.1. Struktura poljoprivrednog sektora u RH

Žitarice dominiraju u biljnoj proizvodnji u Hrvatskoj, čineći oko 64% ukupnih obradivih površina. Kukuruz i pšenica najvažnija su roba u sektoru žitarica. Ječam, treća po veličini roba generira samo nekih 4% akumuliranog GAO (bruto poljoprivrednog proizvoda) ove tri robe (Alvir, 2015).

Tijekom razdoblja od 2008. do 2012. žitarice su proizvedene u prosjeku na 559.916 hektara, a proizvodnja je u prosjeku iznosila 3.137.702 tone. Prema podacima DZS-a (Državni zavod za statistiku Hrvatske), sektor žitarica doprinosi oko 20% ukupnom hrvatskom GAO-u ili 34% ratarskoj proizvodnji - relativno mali udio u odnosu na udio obradivih površina koje zauzima (Alvir, 2015).

Glavni razlozi zbog kojih hrvatska proizvodnja žitarica nije konkurentna u usporedbi s europskom poljoprivredom su male farme, mali obim proizvodnje kao i tehnološki problemi (npr. Sjeme i zastarjeli strojevi) (Alvir, 2015).

Kukuruz je najveća pojedinačna roba u Hrvatskoj. Hrvatska proizvodnja kukuruza značajno doprinosi tržišnoj proizvodnji u zemljama zapadnog Balkana i jedna je od rijetkih hrvatskih roba koja stvara višak u trgovini. Iako nije konkurentna glavnim srednjoeuropskim izvoznicima, poput

Mađarske, hrvatski kukuruz ipak je konkurentna u susjednoj Bosni i Hercegovini, Makedoniji i Republici Crnoj Gori (Alvir, 2015).

Pšenica je druga najveća roba u hrvatskom sektoru žitarica i, prema FAO pšenici četvrta je najveća pojedinačna roba u hrvatskoj poljoprivredi. Kao i kod kukuruza, Hrvatska je samodostatna u proizvodnji pšenice. S WTO-om Hrvatska je postala dio mnogo šireg procesa liberalizacije trgovine smanjenju carinskih dažbina na uvoz pšenice (Alvir, 2015).

Voće i povrće uzgaja se na približno 225.000 ha. Grožđe je daleko najvažnija roba, a slijedi ga krumpir, koji - kao druga najvažnija roba - ima ukupnu proizvodnju od oko 375 000 t (što stvara manje od trećine GAO grožđa). Proizvodnju karakteriziraju mali poljoprivrednici koji proizvode prvenstveno za vlastitu potrošnju i izravnu prodaju. Više od polovice proizvoda od voća i povrća tradicionalno se prodaje na tržištima proizvođača, poljoprivrednim tržnicama, na farmama proizvođača ili na maloprodajnim tržištima poput hiper- ili supermarketa. Ostatak se prerađuje ili trguje na veletržnicama (Alvir, 2015).

Posljednjih godina, osim grožđa i krumpira, jabuka, šljiva i rajčica bile su važna roba. Uz grožđe, jabuke i šljive najvažnije su voće. Osim krumpira, rajčice i kupus je najvažnija su pojedinačna povrća. Svaka od četiri robe generirala je približno isti GAO. Grožđe je daleko najvažnija roba na području povrća i voća (Alvir, 2015).

3.2. Trenutno stanje poljoprivrednog sektora

Hrvatska se može podijeliti u tri geografske i klimatske zone: nizinsko područje na sjeveru zemlje, koje ima kontinentalnu klimu, mediteransko obalno područje na jugu i planinsko područje koje se proteže središnjim dijelom zemlje. Razne vrste klime, reljefa i tla pogodne su za proizvodnju širokog spektra poljoprivrednih proizvoda, od poljskih i industrijskih kultura do vinograda, kontinentalnog i mediteranskog voća i povrća (Franić, Gelo, 2014).

Poljoprivreda i ribarstvo generiraju 8,1% hrvatskog BDP-a. Od ukupno 3,15 milijuna hektara poljoprivrednog zemljišta, 68% se obrađuje, a ostatak je pašnjak. 83,3% obrađenog zemljišta u privatnom je vlasništvu. Zakon o poljoprivrednom zemljištu regulira koncesije za eksploataciju poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu države (Ministarstvo poljoprivrede RH, 2019).

Ratarstvo u velikoj mjeri pokriva domaće potrebe za žitaricama i šećerom, kao i industrijskim usjevima. Ukupna površina koja se koristi za vinograde iznosi 59.000 hektara. Proizvodnju vina

predstavlja 30 većih vinarskih tvrtki, 35 proizvodnih zadruga i oko 250 obiteljskih tvrtki. Vina od autohtonih sorti grožđa postaju sve popularnija na europskom i svjetskom tržištu (Franić, Gelo, 2014).

Uzgoj stoke uvijek je igrao važnu ulogu u ovoj regiji. Neki od svjetski poznatih proizvoda su slavonski kulen (poznata slavonska salama), dalmatinski pršut (istarska dimljena šunka), istarski pršut (istarska dimljena šunka) i paški sir (sir s otoka Paga) (Tolušić, 2001).

Ribolov i prerada ribe tradicionalno su najvažnije djelatnosti duž obalnog dijela Hrvatske i na otocima. Trenutno u Hrvatskoj postoji 15 tvornica za preradu ribe, koje proizvode 15.000 tona različitih ribljih proizvoda godišnje. Nova proizvodna linija, uzgoj tune za japansko tržište, pokrenuta je 1997. Izvozi se velika količina ribe (Tolušić, 2001).

Od ukupno 1,96 milijuna hektara hrvatskih šuma i šumskih područja, 80% je u državnom vlasništvu, a ostatak je u privatnom. Četinari čine 13 posto šuma, dok su hrast i bukva među važnijim vrstama širokog lista. Proizvodnja hrane, pića i duhana generira 20,2% hrvatskog BDP-a (Matić, 2007).

Hrvatska prehrambena industrija uključuje neke od najuspješnijih hrvatskih tvrtki: 12 od 50 hrvatskih tvrtki s najvećim prihodima su proizvođači hrane, pića i duhana. Glavni izvozni proizvodi ovih proizvoda tvrtke su: povrće (začin za hranu), keksi i oblatne, čokolada, riblje konzerve, juhe, maslinovo ulje, cigarete, pivo i alkoholna pića (Franić, Gelo, 2014).

Osim značajne domaće važnosti, hrvatska poljoprivredna proizvodnja značajno doprinosi tržišnoj proizvodnji u većini zemalja zapadnog Balkana, posebno u pogledu žitarica (posebno kukuruza). Hrvatske farme u prosjeku predstavljaju nešto više od 1% ukupne površine usjeva EU, ostvarujući prinose nešto manje od 1% u odnosu na ukupnu proizvodnju EU-a. Ovaj odnos kao i činjenica da glavni usjevi, žitarice čine gotovo 2/3 UAA, ali doprinose samo 20% ukupnom GAO, dovode do zaključka da je hrvatska poljoprivredna proizvodnja trenutno manje konkurentna od EU (Tranter, 2007).

U Hrvatskoj poljoprivredni dohodak po radniku iznosi u prosjeku oko 37% prosječne plaće u cijelom gospodarstvu između 2005. i 2019. godine. To se popravilo dosegnuvši 45% u 2019., ali i dalje je nešto niže od prosjeka EU-a (47%). Prosječni poljoprivredni faktor dohotka po radniku fluktuirala oko 5000 EUR između 2005. i 2018., s pozitivnim trendom (Ministarstvo poljoprivrede RH, 2019).

Izravna plaćanja činila su oko 24% prihoda od poljoprivrednih čimbenika u Hrvatskoj u 2018. godini, dok plaćanja u okviru ruralnog razvoja (osim subvencija za ulaganje) čine gotovo 10% dohotka od faktora. Podrška područjima s prirodnim ili specifičnim ograničenjima posebno je važna u ovčarskom i kozje privrednom sektoru (Ministarstvo poljoprivrede RH, 2019).

Ukupno udio operativnih subvencija u Hrvatskoj predstavlja oko 55% poduzetničkog dohotka. Prihod od poljoprivrednog faktora po radniku obično je iznad prosjeka za vino, mlijeko i ratarske usjeve, a niži za trajne nasade i voćnjake. Iznos izravnih plaćanja po hektaru prilično je homogen u različitim sektorima, ali obično je veći za mlijeko (518 EUR po hektaru, što predstavlja 50% prihoda) i za maslinovo ulje (475 EUR po hektaru, tj. 61% prihoda), također visoko podržan u okviru ruralnog razvoja. Udio izravnih plaćanja u prihodu kreće se od 23% za voćnjake do 61% za maslinovo ulje, s malim brojem vina i hortikulture (5%) i trajnih nasada (11%) (Ministarstvo poljoprivrede RH, 2019).

U 2017. godini 20% korisnika posjedovalo je 75% zemljišta i primilo 77% izravnih plaćanja. Prosječna veličina farme je oko 11,6 hektara, ispod prosjeka EU od 15 hektara. U Mreži podataka o računovodstvu farmi (koja pruža informacije za farme iznad praga od 4000 EUR, tj. Profesionalna poljoprivredna gospodarstva), farme ispod 5 hektara sastoje se od kombinacije vrlo različitih sektora: mješoviti usjevi i stoka (26%), mješoviti usjevi (9%), vino (9%), masline (8%). Predstavljaju 36% od ukupnog broja farmi. Iznos po hektaru izravnih plaćanja u prosjeku je veći za farme ispod prosječne veličine (11,6 hektara), iako je njihov prihod i dalje znatno niži (Tranter, 2007).

Instrumenti i strategije upravljanja rizikom dostupni su u Hrvatskoj u obliku osiguranja usjeva koji pokriva klimatske rizike poput oluja, tuče i požara. Osiguranje u stočarskom sektoru pokriva samo bolesti. U Hrvatskoj je unos nizak (7-8% farmi), ali pokriva približno 50% proizvodnje. Proizvodi koji osiguravaju farme od suše ne postoje jer se smatraju vrlo rizičnim (suša je česta dok su sustavi navodnjavanja ograničeni) (Ministarstvo poljoprivrede RH, 2019).

Hrvatski poljoprivredni sektor prolazi kroz strukturne promjene. Između 2007. i 2016. godine, ukupan broj farmi smanjio se za više od 25% (s oko 181 250 na 134 460 farmi), dok se prosječna veličina farmi povećala sa sedam na 11,6 hektara. Od 134 460 farmi, više od 69% farmi pokriva manje od 5 hektara, dok 1% farmi ima pristup više od 100 ha poljoprivrednog zemljišta. U 2018. poljoprivredna proizvodnja činila je 60,3% ukupne poljoprivredne proizvodnje, stočarska proizvodnja 35,1% (Ministarstvo poljoprivrede RH, 2019).

Između 2008. i 2015. godine poljoprivredni sektor u Hrvatskoj zabilježio je negativan rast u uvjetima bruto proizvodnje, s prosječnim padom od 5,6% godišnje. Međutim, od 2016. poljoprivredni BDP u prosjeku raste 2,8% godišnje. U 2018. godini također je zabilježen porast poljoprivredne proizvodnje od 5,9%, uglavnom vezan uz žitarice i industriju biljaka, ali stočni podsektor se dodatno smanjio za 3% (Ministarstvo poljoprivrede RH, 2019).

Pozitivan zaokret poljoprivrednog BDP-a u velikoj se mjeri može pripisati kraju ekonomske krize i početku potpora, kao i lakšem pristupu poljoprivrednom tržištu EU-a. Ukupna faktorska produktivnost raste u Hrvatskoj od 2007. godine, ali jaz produktivnosti s prosjekom EU ostaje. Hrvatska je produktivnost zemljišta prije ulaska u EU bila viša od prosjeka EU-a, ali se od tada smanjivala, što se odrazilo na kretanje prinosa i najamnina. Prema istraživanju Svjetske banke, produktivnost zemljišta ograničena je zbog proizvodne strukture kultura male vrijednosti, uglavnom kukuruza i žitarica (Tranter, 2007).

Radna produktivnost u Hrvatskoj porasla je uglavnom zbog odljeva radne snage iz sektora (-17% od 2007.) i trenutno iznosi 29% prosječne produktivnosti u EU. Niska produktivnost rada nije omogućila prevođenje niskih troškova rada u komparativnu prednost, posebno za poljoprivrednu trgovinu. Vrijedno je napomenuti da prosječna tehnička učinkovitost hrvatskih poljoprivrednika iznosi 0,3, što znači da bi korištenjem dostupne tehnologije mogli postići istu proizvodnju sa 70% manje inputa (Tranter, 2007).

Niska produktivnost poljoprivrednog faktora (povrat ulaganja) dovela je do niske razine kapitalnih ulaganja u Hrvatskoj. Razlike u ulaganju u kapital, tehnologiju i istraživanje i razvoj i dalje su prisutne u hrvatskom poljoprivrednom sektoru, što još više koči produktivnost. Kapitalni intenzitet hrvatskog poljoprivredno-prehrambenog sektora i dalje je nizak u usporedbi sa zemljama EU. Između 2009. i 2016. razine ulaganja u fizičku imovinu, poput strojeva i zgrada, pale su za 70%, odnosno 61%. Nezadovoljena potražnja za financiranjem iz hrvatske poljoprivrede procjenjuje se na 2,1 milijardu eura (Volk, 2012).

Hrvatska je trenutno neto uvoznik poljoprivredno-prehrambenih proizvoda i suočava se s rastućom poljoprivredno-prehrambenom trgovinskom neravnotežom, uglavnom uzrokovanom negativnom trgovinskom bilancom unutar EU. Međutim, Hrvatska ima pozitivan trgovinski saldo sa zemljama izvan EU (EXTRA EU-28) koja se s vremenom povećava (Tranter, 2007).

Hrvatska je trenutno konkurentna uglavnom primarnim poljoprivrednim proizvodima male vrijednosti, uključujući žitarice i uljarice (suncokret, soja).¹⁷ Ipak, glavni izvozni proizvod

Hrvatske u zemlje izvan EU su žive životinje (21,4% u vrijednosti u 2018.). Hrvatska poljoprivreda pati od nedostatka vertikalne integracije poljoprivrednih proizvođača, distributera i tržišta: skladišni i rashladni kapaciteti kao i distributivni centri nedostaju i nejednako su raspoređeni na regionalnoj razini. Iako statistički podaci o prihvaćanju precizne poljoprivrede i digitalnih tehnologija nisu dostupni, provedba Programa ruralnog razvoja (RDP) 2014.-2020. ukazuje na nisku razinu ulaganja u digitalne tehnologije: samo 1,25% proračuna svih investicijskih projekata uloženo je u digitalne alate (Volk, 2012).

3.3. Glavni razvojni izazovi i mogućnosti za Hrvatsku

U usporedbi s prosjekom EU-a, hrvatski poljoprivredni sektor zaostaje u smislu konkurentnosti i produktivnosti, ali ima bolje rezultate u pogledu ekoloških / klimatskih pitanja povezanih s poljoprivredom (npr. Biološka raznolikost, emisije stakleničkih plinova). Poput mnogih zemalja EU, generacijska obnova ostaje problem, a ruralna područja pate od negativnih demografskih trendova, depopulacije i nedostatka osnovne infrastrukture (Tranter, 2007)..

Udio dodane vrijednosti primarnih proizvođača u prehrambenom lancu s vremenom se u Hrvatskoj smanjuje (s 35% u 2008. na 31% u 2016.) u korist usluga potrošača hrane i pića.²² Udio dodane vrijednosti koji ide primarnom sektoru je iznad prosjeka EU. Također, dodana vrijednost primarnih proizvođača u apsolutnom iznosu smanjila se između 2008. i 2014., ali se ponovno povećala nakon 2015. Isti trend vidljiv je i u dodanoj vrijednosti za cijeli prehrambeni lanac u Hrvatskoj. Proizvodnja u Hrvatskoj vrlo je raznolika, jer najveći broj sektora čini 8% do 18% poljoprivrednih proizvoda. Međutim, proizvodnom strukturom dominiraju usjevi male vrijednosti, a oko dvije trećine oranica daje žitarice male vrijednosti. Primarni poljoprivredni sektor je usitnjen, a farme su općenito prilično male (Franić, 2011).

Hrvatski poljoprivrednici koji koriste kratke opskrbe lance ostvaruju u prosjeku 8 138 eura više dodane vrijednosti na farmi od poljoprivrednika koji se oslanjaju na duže opskrbe lance. (Tranter, 2007). U Hrvatskoj su pokrenute razne privatne i javne inicijative za potporu uspostavljanju kratkog programa lanca opskrbe. Primjeri uključuju platformu za e-trgovinu (Tržnica.hr) čiji je cilj osigurati digitalno tržište za hrvatske poljoprivredne i prehrambene proizvode, koje su vlasti nedavno pokrenule, i lokalni projekt prehrane *Međimurski štacun*, zasnovan na partnerskom modelu. Izravna prodaja također je narasla u hrvatskom poljoprivrednom i prehrambenom sektoru tijekom pandemije COVID-19.

Nadalje, između 2010. i 2016. godine broj ekonomski samodostatnih farmi upravljanih mladim farmerima smanjio se s 3 030 na 1 980 (-34,7%) 93 što ukazuje na potrebu za njihovim daljnjim rastom, uključivanjem u alternativne i poljoprivredne djelatnosti s dodanom vrijednošću, specijalizacijom i inovativnošću kako bi ostali konkurentni na lokalnom, europskom i svjetskom tržištu. Ostali izazovi koje ističu hrvatski mladi farmeri su dostupnost subvencija, otežan pristup kreditima, savjetodavne službe, kao i poboljšanje poslovnog okruženja za proizvođače i poljoprivredna mala i srednja poduzeća (Ministarstvo poljoprivrede RH, 2019).

4. Poljoprivreda kao pokretač rasta i razvoja RH

Današnji hrvatski krajolik oblikovale su brojne generacije koje su zemlju obrađivale na različite načine. Međutim, rezultat obrade zemlje nije samo ruralni krajolik koji odiše ljepotom već i bogatstvo svježih hrane i domaćih poljoprivrednih proizvoda.

Poljoprivreda je kamen temeljac gospodarskog razvoja svih europskih zemalja, pa tako i Hrvatske, a definirana je kao gospodarska grana koja se bavi uzgojem biljaka i uzgojem životinja za proizvodnju proizvoda koji u prvom redu zadovoljavaju prehrambene potrebe stanovništva.

Ruralna područja u Europi čine više od 77% površine, od čega je 47% poljoprivrednog zemljišta i 30% šuma, a tamo živi gotovo polovica stanovništva Europske unije. Na razini Hrvatske, prema podacima iz 2017. godine, površina poljoprivrednog zemljišta iznosila je 27,3%, dok su se šume prostirale na 48,8% površine (Darwati, 2018).

Hrvatska ima ogroman potencijal transformirati svoj poljoprivredno-prehrambeni sustav u pokretač većeg rasta, zaposlenosti i ruralnih prihoda. Poljoprivredno-prehrambeni sektor važan je doprinos BDP-u, radnim mjestima i seoskim prihodima u Hrvatskoj. Sektor ima koristi od brojnih konkurentskih prednosti koje bi se mogle iskoristiti za povećani rast i razvoj, uključujući neograničeni pristup tržištima EU-a, raznolike agroekološke uvjete, kvalitetne resurse zemljišta i vode, modernu logističku infrastrukturu, kao i rastuću domaću turističku industriju. Stoga je hrvatski poljoprivredno-prehrambeni sektor obdaren ključnom imovinom potrebnom za iskorištavanje prilika za rast na EU i domaćim tržištima (Volk, 2012).

No, da bi se realizirao ovaj potencijal, moraju se riješiti strukturna ograničenja konkurentnosti. Hrvatska je trenutno neto uvoznik poljoprivredno-prehrambenih proizvoda i suočava se s rastućim trgovinskim neravnotežama u poljoprivredi. U međuvremenu, klimatske promjene predstavljaju sve veće rizike opskrbe poljoprivredno-prehrambenih lanaca (Franić, 2011).

Jačanje konkurentne pozicije poljoprivredno-prehrambenog sektora zahtijevat će poboljšanja (Franić, 2011):

- produktivnosti primarnog sektora, uključujući njegovu modernizaciju i diverzifikaciju prema dodavanju vrijednosti
- sposobnost poljoprivredno-prehrambenih lanaca da troškovno učinkovito odgovore na mogućnosti rasta na domaćem i međunarodnom tržištu; i
- sposobnost upravljanja sve većim klimatskim rizicima.

U tom kontekstu, fragmentirana proizvodna struktura Hrvatske predstavlja glavnu prepreku za izgradnju konkurentnog poljoprivredno-prehrambenog sektora koji funkcionira kao motor za rast, otvaranje novih radnih mjesta i poboljšane seoske prihode.

Sektorske politike usmjerene na ubrzanje strukturne transformacije poljoprivredno-prehrambenog sustava mogle bi povećati njegovu konkurentnost. Strukturna transformacija poljoprivredno-prehrambenih sustava obilježena je industrijalizacijom i modernizacijom poljoprivrede, značajnim povećanjem radne snage i produktivnost u svim sektorima, ruralno-urbanom migracijom i smanjenje udjela poljoprivrede u ukupnoj zaposlenosti i u BDP-u (Bustos i sur., 2016).

Iz ove se perspektive Hrvatska još uvijek može klasificirati kao „nekompletni transformator“ zbog relativno niske razine produktivnosti poljoprivredno-prehrambenog sustava, visokog udjela u BDP-u i zaposlenosti koje još uvijek ovise o primarnom sektoru, zatim podjele na ruralno-urbano i veze između siromaštva i poljoprivrede (Bustos i sur., 2016).

Produktivnost faktora u porastu glavni je motor za transformiranje poljoprivredno-prehrambenih sustava, izgradnju konkurentnosti prehrambenih lanaca nizvodno i ublažavanje siromaštva u ruralnim područjima. Strukturna transformacija poljoprivredno-prehrambenih sustava slijedi put kojim intenziviranje kapitala na poljoprivrednom gospodarstvu kroz mehanizaciju, zajedno s poboljšanim znanjem o poljoprivrednim praksama (npr. Gnojiva, pesticidi, obrada tla, itd.), dovodi do značajnih povećanja poljoprivredne proizvodnje zbog veće produktivnosti rada i zemljišta (Franić, 2011).

Širenje poljoprivredne proizvodnje dovodi do povećanja opskrbe sirovinama po nižim troškovima za poljoprivredne prerađivače nizvodno od poljoprivredno-prehrambenog lanca. Ova povećana ponuda omogućuje proširenje operacija, promiče horizontalnu integraciju i smanjuje sveukupne troškove, što sve jača konkurentnost poljoprivredno-prehrambenog sustava u cjelini (Tolušić, 2001).

Uz to, poboljšanja u produktivnosti rada vođena kapitalnim ulaganjima raseljavaju ruralne radnike koji se nakon toga migriraju u prigradska područja ili gradove kako bi pronašli zaposlenje u nepoljoprivrednim sektorima. U međuvremenu, povećana produktivnost rada i mobilnost u ruralnim prostorima poboljšavaju egzistenciju u ruralnim područjima omogućavajući veće dohotke po stanovniku, kao i nižu gustoću siromaštva i stope siromaštva (Tolušić, 2001).

Zahvaljujući primarnim sektorima, odnosno inputima kojima opskrbljuju druge sektore, rast poljoprivrednog sektora utječe na gospodarsku aktivnost u proizvodnji prehrambenih proizvoda i pića, prometu, trgovini na veliko i malo, hotelima i restoranima i istraživanje i razvoj, pa su multiplikacijski učinci promjena u poljoprivrednoj proizvodnji posebno snažni u Hrvatskoj.

Članstvo u EU otvara mogućnosti za povećana ulaganja u hrvatski poljoprivredno-prehrambeni sustav. Zajednička poljoprivredna politika (ZPP) zajednička je politika za sve članice EU-a i njome se upravlja i financira na europskoj razini kroz proračun EU-a. Izvori ZPP-a usmjeravaju se prema proizvođačima putem Europskog fonda za poljoprivredne garancije (EKJS) i Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EAFRD) (Volk, 2012)

U narednom sedmogodišnjem proračunu EU-a (2021.-2027.) Očekuje se da će hrvatski proračun ZPP-a iznositi 4,5446 milijardi eura (u trenutnim cijenama). Od ovog ukupnog iznosa, 2,489 milijardi eura bilo bi dodijeljeno izravnim plaćanjima, 1,9694 milijarde eura za ruralni razvoj, a 86,3 milijuna eura za Market Support (Ministarstvo poljoprivrede RH, 2021).

Budući programi potpore poljoprivredi i ruralnom razvoju koji se financiraju u okviru ZPP-a moraju se preusmjeriti na rješavanje specifičnih izazova u kontekstu i postizanje učinaka. Da bi se ojačala učinkovitost javnih izdataka za poljoprivredu i ruralni razvoj, budući programi poljoprivredne potpore morat će se preoblikovati na način koji jača (Ministarstvo poljoprivrede RH, 2021):

- fokus na najhitnije razvojne izazove u sektoru;
- selektivnost i koherentnost u predloženim intervencijskim mjerama; i
- operativna učinkovitost sustava upravljanja programom.

S tim u vezi, prijedlozi Europske komisije uvode širok spektar političkih inovacija kojima se želi preusmjeriti fokus ZPP-a s pravila i poštivanja na rezultate i učinke. Uz to, državama članicama daju veću slobodu pri odlučivanju kako najbolje postići opće ciljeve ZPP-a uzimajući u obzir potrebe njihovih proizvođača i ruralnih zajednica specifičnih za pojedinu zemlju.

5. Zaključak

Cilj ovog rada bio je ukazati na potencijal poljoprivrede kao pokretača gospodarskog rasta RH. Uvid u statistiku pokazuje da je poljoprivreda prilično važna za hrvatsko gospodarstvo. Međutim, ulazak na prošireno i sofisticiranije tržište može se osigurati samo ako će za proizvodnju hrane biti na raspolaganju dovoljno prirodnih resursa (površina plodnog tla i vode). Hrvatska, kao i većina zemalja zapadnog Balkana, ima prilično visok, ali neiskorišten potencijal za poljoprivredu koji karakterizira struktura poljoprivrednih gospodarstava s puno malih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava (službena velika prosječna veličina poljoprivrednih gospodarstava u Hrvatskoj je

5,6 ha) i neka velika poljoprivredna poduzeća u državnom vlasništvu. Mala veličina parcela jedan je od razloga za općenito neučinkovitu poljoprivrednu proizvodnju.

Unatoč dobrim klimatskim uvjetima za uzgoj mnogih sorti, zemlja pati od deficita u poljoprivredno-prehrambenom sektoru. Hrvatska je trenutno samodostatna u proizvodnji samo nekoliko proizvoda: krumpira, mesa peradi, jaja, kukuruza, vina, šećera i pšenice. Stoga je Hrvatska neto uvoznik poljoprivrednih proizvoda.

Iz EU perspektive, hrvatski poljoprivredni i prehrambeni sektor od male je važnosti. Unatoč povoljnim prirodnim resursima, postoje brojni razlozi (povijesni, organizacijski, ekonomski i institucionalni) koji kompliciraju situaciju u poljoprivredi i proizvodnji hrane. Kreatori politike pokušavaju riješiti ove probleme stvaranjem novih okolnosti poljoprivredne politike, primjenom dostupnih mehanizama ZPP-a za potporu dohotka i ruralnim razvojem, no potencijalni ekonomski dobici mogu se očekivati od širih reformi poljoprivredne i trgovinske politike.

Iako su za hrvatske poljoprivrednike na raspolaganju značajna financijska sredstva, postoji strah da se sredstva neće iskoristiti zbog nedostatka vlastitog kapitala i nedostatka sposobnosti i volje za suradnjom i inicijativom za pokretanjem projekata lokalnih (ruralnih) zajednica. Međutim, prethodna istraživanja sugeriraju da će hrvatska poljoprivreda i proizvodnja hrane moći opstati i rasti u europskim političkim i ekonomskim okolnostima, pridonoseći ukupnom hrvatskom identitetu, rastu i razvoju.

Literatura

1. Adams, R.H. (2004) Economic growth, inequality and poverty: Estimating the growth elasticity of poverty. *World Dev.* 32(4), 14-16.
2. Alvir, N. (2015) The Agriculture Sector In Croatia. U : Flanders Investment & Trade Market Survey. Belgian Embassy, Zagreb.
3. Bellwood, P., Renfrew, C. (2002) The expansion capacity of early agricultural systems: a comparative perspective on the spread of agriculture. U: *Assessing the language/farming dispersal hypothesis*. McDonald Institute for Archaeological Research, Cambridge.
4. Charlton, D., Castillo, M. (2020). Potential Impacts of a Pandemic on the US Farm Labor Market. *Applied Economic Perspectives and Policy*, 43(20), 39– 57.

5. Coomes, O.T., Ban, N. (2004) Cultivated plant species diversity in home gardens of an Amazonian peasant village in northeastern Peru. *Economic Botany* 58(4), 420-34.
6. Denham, T. , Iriarte, J., Vrydaghs, L. (2007) Agriculture, cultivation and domestication: exploring the conceptual framework of early food production. U: *Rethinking agriculture*. Left Coast Press, Walnut Creek.
7. Dewbre, J. (2010) . Economic Importance of Agriculture for Poverty Reduction. *Development* 27(10), 14-21.
8. FAO (Food and Agriculture Organization), (2014) Socio-economic context and role of agriculture. *Agriculture policy trends*, 14 (6), 717.
9. Flanders Investment & trade market survey (2015) THE AGRICULTURE SECTOR IN CROATIA
10. Franić, R. (2012) Hrvatska poljoprivreda u EU – problem ili rješenje? U: *Hrvatska u EU: kako dalje?* Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Zagreb.
11. Franić, R., Mikuš, O., Andabak, A. (2011) Optimistički pogled na ulazak u EU: poljoprivrednicima može biti bolje. U: *Proceedings of the 46th Croatian & 6th international symposium on agriculture*. Opatija.
12. Fuller, D. (2014) Agriculture: Definition and Overview. U: *Encyclopedia of Global Archaeology*. Springer, New York.
13. Fuller, D., Van Etten, Q.,J., Manning, K., Castillo, C., Kingwell-Banham, E.,. Weisskopf, A (2011) The contribution of rice agriculture and livestock pastoralism to prehistoric methane levels: an archaeological assessment. *The Holocene*, 21(11), 743-59.
14. Gelo, R., Gelo, T. (2008) Hrvatska poljoprivreda u kontekstu pristupanja Hrvatske u Europsku uniju. U: *Poljoprivreda i privredni razvoj*. Zbornik radova sa sastanka Poljoprivreda i ekonomski razvoj. Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Zagreb.
15. Gepts, P., Famula, T.R., Bettinger, R.L., Brush, S.B., Damania, A.B., McGuire, P.E. (2012) Evolution of agroecosystems: biodiversity, origins, and differential development. U: *Biodiversity in agriculture*. Cambridge University Press, Cambridge.
16. Harris, D.R., Hillman, G.C. (1989) An evolutionary continuum of people-plant interaction. U: *Foraging and farming. The evolution of plant exploitation*. Unwin Hyman, London.
17. Johnston, B., Mellor. W. (1961) .The Role of Agriculture in Economic Development. *The American Economic Review*, 51 (4), 566–593.

18. Kohls, R., Joseph, N. (1990) *Marketing of agricultural products*. Macmillan Publishing Company Incorporated, USA.
19. Kohls, R.L. Uhl, J.N. (1990), *Marketing Of Agricultural Products*, 6th edition, Macmillan Publishing Company, New York.
20. Marcin, M. (2021) History of Agriculture. Resource Light. Dostupno na: https://www.crestcapital.com/tax/history_of_agriculture [Pristupljeno 20. Svibnja 2021.].
21. Matić, S. (2007) Zahvati njege i obnove kao način pridobivanja drva za energiju i povećanja kvalitete šuma u Hrvatskoj. U: *Poljoprivreda i šumarstvo kao proizvođači obnovljivih izvora energije*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb,
22. Ministarstvo poljoprivrede (2019). Hrvatska poljoprivreda 2019. u brojkama. http://www.mps.hr/datastore/filestore/140/Hrvatska_poljoprivreda_2016.pdf, (Pristupljeno 1. 6. 2021.)
23. Nurkse, R.(2009) *Trade and Development*. London – New York: Anthem.
24. Oxford English Dictionary (1971) *The Oxford English dictionary*. Oxford University Press, Oxford.
25. Tolušić, Z. (2001) Tržišna orijentacija poljoprivrednih i prehrambenih proizvođača prema potrebama kupaca. *Ekonomski pregled* 5-6(52), 634-645.
26. Tranter, R.B. (2007) Implications for food production, land use and rural development of the European Union's Single Farm Payment: Indications from a survey of farmers' intentions in Germany, Portugal and the UK. *Good Policy*, 27(2007), 656-671.
27. Volk, T. (2012) Western Balkans agriculture and European integration: unused potential and policy failures? *Post communist economies*, 24(1), 111-12,